

ЗАТВЕРДЖЕНО
рішення четвертої сесії
обласної ради восьмого скликання
20 квітня 2021 року № 13-4/VIII

ОБЛАСНА ЦІЛЬОВА ПРОГРАМА
ПРОВЕДЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
У ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
на 2021 – 2025 роки

ЗМІСТ

	стор.
1. Паспорт обласної цільової Програми проведення археологічних досліджень у Чернігівській області на 2021–2025 роки (далі – Програма)	3-4
2. Визначення проблем, на розв’язання яких спрямована Програма.....	4-8
3. Мета Програми.....	8-9
4. Обсяги та джерела фінансування, строки та етапи виконання Програми.....	9-11
5. Напрямки діяльності, заходи та результативні показники виконання Програми	11-12
6. Координація та контроль за ходом виконання Програми	12
7. Додатки до Програми:	
Додаток 1. Ресурсне забезпечення обласної цільової Програми проведення археологічних досліджень у Чернігівській області на 2021 – 2025 роки.	
Додаток 2. Напрями діяльності та заходи обласної цільової Програми проведення археологічних досліджень у Чернігівській області на 2021 – 2025 роки.	
Додаток 3. Результативні показники виконання напрямів діяльності та заходів з виконання обласної цільової Програми проведення археологічних досліджень у Чернігівській області на 2021 – 2025 роки.	

**1. ПАСПОРТ ОБЛАСНОЇ ЦІЛЬОВОЇ
ПРОГРАМИ ПРОВЕДЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
У ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ НА 2021-2025 РОКИ**

	Назва Програми	Обласна цільова Програма проведення археологічних досліджень у Чернігівській області на 2021 – 2025 роки.
1.	Ініціатор розроблення Програми	Обласна державна адміністрація
2.	Дата, номер і назва розпорядчого документа органу виконавчої влади про розроблення Програми	Розпорядження голови обласної державної адміністрації «Про підготовку проекту обласної цільової Програми проведення археологічних досліджень у Чернігівській області на 2021-2025 роки» від 24.07.2020 №392
3.	Розробник Програми	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації
4.	Відповідальний виконавець Програми	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації
5.	Учасники програми	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації, Чернігівський обласний історичний музей ім. В.В. Тарновського, Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім», Історико-археологічний музейний комплекс «Древній Любеч», Комунальний заклад «Організаційно-методичний центр контролю та технічного нагляду закладів культури і туризму» Чернігівської обласної ради
6.	Термін реалізації Програми	2021 – 2025 роки
6.1.	Етапи виконання програми	I етап 2021 – 2023 роки II етап 2024 – 2025 роки
7.	Перелік місцевих бюджетів, які беруть участь у виконанні Програми	Обласний бюджет

8.	Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми, всього, у тому числі:	11 132,7 тис. грн.
8.1.	кошти обласного бюджету	11 132,7 тис. грн.

2. ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМ, НА РОЗВ'ЯЗАННЯ ЯКИХ СПРЯМОВАНА ПРОГРАМА

Обласна цільова Програма розроблена на виконання законів України «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про наукову та науково-технічну діяльність».

Держава визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі археологічних та історичних досліджень, яка спрямована на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на задоволення духовних потреб та доступності інформації, яка не є державною таємницею.

Програма спрямована на визначення перспектив подальшого розвитку археологічних досліджень в області на основі аналізу їх сучасного стану.

Програмою передбачається здійснення комплексу заходів щодо розвитку археологічних досліджень та зміцнення їх зв'язку з культурно-освітньою і туристичною галуззю.

Чернігівщина має унікальну культурну спадщину, яка є матеріальним відображенням складної історії краю та різновекторних цивілізаційних впливів, спрямованих на нього від часів першого заселення регіону до модерної доби. Вагомою частиною культурної спадщини регіону є пам'ятки археології. В області знаходиться 1726 пам'яток археології національного значення та 7281 об'єктів археологічної спадщини. Вони є невід'ємною частиною вітчизняної та світової культурної спадщини. Окрім того, на Чернігівщині збереглося 127 пам'яток архітектури національного значення, які підлягають архітектурно-археологічним дослідженням. В області діють 38 музеїв та заповідників комунальної та державної форми власності. Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», Національний історико-культурний заповідник «Качанівка», Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім», Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» включено до туристичних магнітів Чернігівської області. 14 населених пунктів області включено до Списку історичних населених місць України. Через Чернігів, Качанівку, Новгород-Сіверський та Батурин проходять найбільш відвідувані туристичні маршрути області.

У той же час, спостерігається недостатній рівень поінформованості

громадськості щодо історико-культурного потенціалу області та значення цього потенціалу.

Це досить часто призводить до незворотних втрат об'єктів культурної спадщини внаслідок господарської діяльності населення, незаконного пошуку артефактів «чорними копачами» тощо.

Чернігівська область охоплює землі Подесення – північно-східний осередок українського розселення. Перші поселенські структури на цій території виникають за доби неоліту (5-3 тис. до н.е.). З часів доби бронзи-раннього залізного віку (3-тис. до н. е. – 1 тис.) тут формується стабільна система заселення.

У VII – VIII ст. ці землі знаходились під зверхністю Хазарського каганату, однак уже в IX–X ст. перейшли під владу Києва та були включені до адміністративної системи Давньої Русі. Це – визначальний період цивілізаційного зламу, переходу від племінного ладу та хазарської залежності до державництва та нового суспільного устрою. На жаль, перебіг даних подій досі системно не досліджувався, писемні джерела, що їх висвітлюють, вкрай нечисленні. У такий ситуації перспективним є комплексне вивчення пам'яток археології Подесення IX–X ст., спрямоване на розуміння особливостей культурних явищ, що відбувались у регіоні та визначення їх місця у вітчизняній історії. Еталонними для здійснення подібного дослідження є *городище Свердловське I та синхронні йому пам'ятки роменської археологічної культури* (ототожнюється з племенем сіверян), розташовані у самому серці Подесення, поблизу с. Деснянське Новгород-Сіверського району. Попереднє вивчення цих пам'яток упродовж 2014–2019 рр. засвідчує, що їх визначає нетривалий період існування (X – початок XI ст.) та вагомий археологічний матеріал, важливий для розуміння етноісторичного феномену людської діяльності та біогосподарської діяльності населення Подесення на межі I – II тисячоліть н. е. Актуальність подібних досліджень обумовлена також тим, що відзначені пам'ятки руйнуються внаслідок ерозії ґрунту, що активізувалась в останні роки через кліматичні зміни та може призвести до незворотних втрат об'єктів культурної спадщини. Слід враховувати і той факт, що група пам'яток межі I – II тисячоліть н. е. поблизу с. Деснянське входить до туристичних маршрутів територією Новгород-Сіверського району. Продовження археологічних досліджень у цій місцевості сприятиме популяризації даних об'єктів та розвитку туризму в регіоні.

Важливим матеріальним свідченням процесу включення території Подесення до складу Давньоруської держави є *Виповзівський археологічний комплекс* (Чернігівського району). Матеріали досліджень комплексу є унікальними, адже представлені артефактами та об'єктами, що засвідчують переселення слов'янського населення з Правобережжя Дніпра, контакти з Візантією та Сходом. Присутність поліетнічного контингенту та наявність елітарних ознак матеріальної культури дозволяють розкрити нові сторінки історії регіону та процесу його одержавлення. Важливість продовження фахових досліджень Виповзівського археологічного комплексу визначена не лише його історичною та культурною цінністю. Пам'ятки, котрі входять до

його складу, систематично руйнуються внаслідок дії антропогенного фактору, перш за все – внаслідок незаконного пошуку артефактів так званими «чорними копачами».

Відповідно до повідомлень літописів, створення Чернігово-Сіверського князівства як адміністративно-територіальної одиниці Давньої Русі відбулось внаслідок перемоги першого відомого за повідомленнями літописів чернігівського князя Мстислава Володимировича у Лиственській битві 1024 р. З меморіалізацією арени цієї події пов'язані археологічні дослідження *Лиственського археологічного комплексу* (Чернігівського району), спрямовані на відтворення її контексту, у тому числі природного та антропогенного ландшафту, та спробу локалізації місця битви. Отримані дані можуть бути використані у пам'яткоохоронній діяльності (визначення меж пам'яток та їх культурно-хронологічних характеристик), а також для подальшої розробки туристичних маршрутів територією Чернігівщини.

Найважливішими консолідуючими центрами Подесення впродовж вже тисячі років, від часу утворення Чернігово-Сіверського князівства у XI ст. до сьогодення, є історичні міста *Чернігів, Новгород-Сіверський, Любеч та Седнів*. Вони уособлюють цінності, притаманні традиційним східнослов'янським містам та зберегли рештки рукотворних об'єктів, що є свідченням їх історичного минулого. Це археологічні матеріали, комплекси та артефакти, котрі дозволяють не лише достовірно реконструювати топографію та забудову історичних міст регіону, але й спосіб життя місцевого населення, створити об'єктивне уявлення про найбільш значні події минулого, відмовившись від застарілих історичних концепцій. Продовження археологічних досліджень історичних міст регіону з використанням сучасних методик (аерофотозйомки, георадарної зйомки, фотограметричних методів тощо) дозволять по-новому висвітлити початковий період існування цих населених пунктів та спростувати усталене твердження щодо перервності їх розвитку внаслідок занепаду у XIII – XVI ст. Отримані в ході досліджень матеріали є важливими для розвитку музейної, туристичної, просвітницької роботи, та популяризації культурної спадщини регіону, а також для визначення меж пам'яток та їх культурно-хронологічних характеристик.

Розвиток Чернігівщини часів Гетьманщини яскраво ілюструють археологічні об'єкти на території гетьманської столиці *Батурина*. Продовження їх дослідження дозволять актуалізувати знання про матеріальну культуру населення регіону козацької доби, відтворити ті її аспекти, що не відображені у матеріалах писемних джерел.

Чернігівщина кінця XVIII – поч. XX століть представлена єдиною садибою в Україні, яка зберегла цілісність планувального рішення ансамблю, свою стильову єдність. Доповнює її Качанівський парк - пам'ятка садово-паркового мистецтва. Окрасою ансамблю є неперевершений палац в стилі неокласицизму. «Палац з двома флігелями» Національного історико-культурного заповідника «Качанівка» є пам'яткою архітектури національного значення.

Одним із напрямків Програми є проведення суцільного археологічного обстеження басейну болота «Великий Замглай» та мікрорегіону басейну

р. Снову в межах Городнянської міської територіальної громади, Великодирчинської сільської ради Чернігівського району та Сновської міської територіальної громади Корюківського району.

Території боліт «Великий Замглай» завдяки їх топографічним особливостям, за винятком торфорозробок і меліорації, майже не торкнулась господарська діяльність. Обстеження цієї території лише розпочато археологами та потребує значних трудозатрат через важкодоступність. Утім вже на сьогодні археологічні розвідки змінили уяву про історичний ландшафт у межах Замглайського болота та його берегів, про щільність заселення регіону і збереженість археологічних об'єктів культурної спадщини. Хронологічні рамки вже відомих пам'яток дуже широкі – від неоліту до модерну. На значній частині поселень культурний шар перекритий шаром торфу, який сприяє консервуванню пам'яток. Відомості, отримані на сьогодні, дають підставу припустити, що з VI–V тис. до н. е. територія Великого Замглайського болота з долиною річки Замглай була привабливою для життя, господарської діяльності та використовувалася як кочівниками, так і землеробами. Завдяки цьому в даному регіоні знаходиться znana кількість археологічних пам'яток – об'єктів археологічної спадщини. Пізніше, на рубежі ер, ця територія була поступово заболочена. В наш час територія осушених боліт Замглаю стала привабливою для інвесторів, які освоюють невикористані землі під оранку. Це призводить до знищення автентичного культурного шару та археологічних об'єктів як відомих пам'яток, так і ще не виявлених.

Насиченим археологічними пам'ятками є також мікрорегіон басейну р. Снову в межах Городнянської міської територіальної громади, та Великодирчинської сільської ради Чернігівського району та Сновської міської територіальної громади Корюківського району.

Межі території пам'яток цього мікрорегіону на сьогодні не визначені, відсутня відповідна облікова документація. Територія поселень заліснена. Останнім часом у зв'язку із зараженням дерев шкідниками активно проводиться вирубка лісів із подальшою плантажною оранкою та повторним залісненням. Внаслідок такої господарської діяльності не тільки стародавній культурний шар, а і власне пам'ятки археології можуть бути повністю знищені.

Археологічні дослідження з виявлення граничних меж поселень, їх культурної належності і хронології, характеру, інтенсивності і товщини культурного шару, у подальшому дозволять оформити відповідну облікову документацію і занести пам'ятки до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Таким чином, суцільне археологічне обстеження території болота «Великий Замглай» та басейну р. Снову є одними із пріоритетних завдань для збереження культурної спадщини на території Чернігівської області.

Окрім наукових археологічних досліджень Програма передбачає також проведення охоронно-рятівних робіт. Обстеження Чернігівщини фахівцями-археологами та інвентаризація об'єктів пам'яткоохоронцями дозволяють проаналізувати стан археологічної спадщини, які руйнуються внаслідок природних факторів (обвали берегів річок під час повені, ерозія схилів яруг,

вітрова ерозія на піщаних дюнах тощо) та наслідків антропогенної діяльності (ерозія ґрунту внаслідок розорювання території городищ і поселень, обвали берегів меліоративних каналів, прокладених через поселення, руйнування пам'яток внаслідок незаконного пошуку артефактів так званими «чорними копачами»). Один із таких об'єктів – поселення «Мис» в околицях с. Конотоп Городнянської міської територіальної громади Чернігівського району. Поселення багатошарове, представлене культурами доби бронзи та ранньослов'янського часу. Територія поселення протягом останніх років знищується стихійними кар'єрами, які самі по собі вже руйнують пам'ятку, а також призводять до подальших збитків внаслідок ерозії ґрунту. Охоронно-рятувальні археологічні дослідження в межах поселення «Мис» дозволять вилучити археологічні матеріали і науково вивчити частину території поселення, яка руйнується.

Оскільки всі відзначені пам'ятки виникли в традиційних містах розселення людності та є багатошаровими (зберігають культурний шар від доби бронзи до епохи ранніх слов'ян), їх вивчення також дозволить розширити знання про історичну долю регіону в більш віддалені епохи.

Окрім поселень на території Чернігівського Полісся відомі та взяті на облік 3324 кургани: 1764 доби бронзи – раннього залізного віку (II-I тис. до н. е.), 1560 давньоруського часу (XI-XII ст.). Переважна їх більшість розташована у південних районах області, в місцях кочування племен скотарів.

Через відсутність відповідної облікової та землевпорядної документації на сьогодні ці пам'ятки давнини залишаються не захищеними. Адже інтенсивна діяльність, пов'язана із сільськогосподарським товарним виробництвом, передбачає суцільну щорічну оранку земель, у тому числі територій, де розташовані кургани.

Разом із тим, насип кургану є невід'ємною частиною поховальної пам'ятки, предметом охорони; він може містити як основне, так і впускні більш пізні поховання, елементи тризни, кам'яні баби або дерев'яні стовпи, окремі археологічні знахідки, у тому числі із дорогоцінних матеріалів (золото, срібло, інкрустація камінням тощо). За допомогою дослідження насипу кургану та території, що прилягає до нього, можна реконструювати обряд поховання, конструкцію поховальної камери. Таким чином, розорювання земель під посів сільськогосподарських культур на території курганів призводить до пошкодження або і повного нівелювання насипів курганів, як їх маркерів, знищення власне курганів і їх складових, а також до незаконного привласнення вартісного державного майна (керамічного та речового матеріалу) та руйнування зразків антропології та палеозоології, які містяться у насипах.

Проведення повного обстеження та координування курганів східної частини Прилуцького району, надасть змогу підготувати та зареєструвати облікову документацію на кургани і землевпорядку – на земельні ділянки, де вони розташовані, а відтак забезпечить правовий захист археологічних об'єктів.

Основними проблемними питаннями, які стримують розвиток наукових археологічних досліджень в області, є:

- руйнування та ушкодження пам'яток археології внаслідок дії

природних (ерозія ґрунтів) та антропогенних (господарська діяльність населення, незаконні пошукові роботи спрямовані на видобуток артефактів), що набуває все більш значного розмаху;

- недостатній рівень поінформованості громадськості щодо історико-культурного потенціалу області, значення цього потенціалу та перспективи його використання в туристичній, музейній, краєзнавчій та просвітній роботі;

- невизначеність меж пам'яток та їх культурно-хронологічних характеристик;

3. МЕТА ПРОГРАМИ

Метою Програми є створення належних умов для системного розвитку охорони археологічної спадщини на території області, проведення рятувних робіт на пам'ятках археології, які руйнуються під впливом природних та антропогенних факторів, отримання нових даних для облікової документації на об'єкти археологічної спадщини; визначення меж пам'яток та їх культурно-хронологічних характеристик для розробки науково-проектної документації та подальшого надання статусу земель історико-культурного призначення; популяризація історико-культурної спадщини регіону задля забезпечення розвитку туристичної галузі в регіоні; забезпечення надходжень нових колекцій археологічних матеріалів з фахових досліджень до зібрань музеїв та заповідників області; підвищення іміджу Чернігівської області на регіональному, загальноукраїнському та міжнародному рівні шляхом створення систематичних позитивних інформаційних приводів, пов'язаних з дослідженням історико-культурної спадщини та успіхами у справі її охорони і використання в музейній, освітній та туристичній роботі.

У сучасних умовах відповідно до вимог ратифікованих в Україні міжнародних конвенцій щодо доступності інформації про об'єкти культурної спадщини, виникла потреба у детальному обстеженні таких об'єктів. Це обстеження повинно бути спрямоване на отримання даних, необхідних для створення електронної бази обліку.

Завдяки цьому буде також можливо забезпечити оперативне реагування у разі здійснення земляних робіт у зонах охорони об'єктів культурної спадщини.

4. ОБСЯГИ ТА ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ, СТРОКИ ТА ЕТАПИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Забезпечення заходів Програми здійснюватиметься за рахунок асигнувань обласного бюджету, які передбачаються у кошторисах учасників Програми, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяг фінансування програми за рахунок коштів обласного бюджету визначається щороку, виходячи з конкретних завдань та можливостей фінансового забезпечення у відповідному бюджетному періоді.

У зв'язку з обмеженим фінансуванням першочергові наукові архітектурно-археологічні дослідження заплановано здійснити у 2021 році на 4 об'єктах, які є туристичними магнітами Чернігівської області та учасниками Програми «Велике будівництво», а саме: на території міської фортеці-дитинця у місті Чернігові (територія Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній»), окремих ділянок с. Качанівка (на території Національного історико-культурного заповідника «Качанівка»), території посаду стародавнього міста Новгород-Сіверського в районі сучасної Базарної площі (територія Новгород-Сіверського історико-культурного музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім») та у м. Батурина.

Протягом 2022-2025 років проводитимуться науково-археологічні дослідження на інших запланованих Програмою територіях Чернігівської області.

Реалізація Програми розрахована на 2021-2025 роки та буде виконана в два етапи:

I етап

2021 рік – наукові архітектурно-археологічні дослідження на території міської фортеці-дитинця у місті Чернігові (472,2 тис. грн.); науково-археологічне обстеження з шурфуванням ділянок на території Національного історико-культурного заповідника «Качанівка» (100,0 тис. грн.); архітектурно-археологічні дослідження на території посаду стародавнього міста Новгород-Сіверського, в районі сучасної Базарної площі (103,9 тис. грн.); архітектурно-археологічні дослідження Батурина (103,9 тис. грн.).

2022 рік – архітектурно-археологічні дослідження в Чернігові (131,6 тис. грн.); археологічні дослідження роменських городищ поблизу с. Деснянське (131,6 тис. грн.); археологічні дослідження археологічного комплексу у с. Малий Листвен (131,6 тис. грн.); архітектурно-археологічні дослідження Новгород-Сіверського (131,6 тис. грн.); археологічні дослідження Виповзівського археологічного комплексу (131,6 тис. грн.); археологічні дослідження Седнева (131,6 тис. грн.); архітектурно-археологічні дослідження Батурина (131,6 тис. грн.); археологічні дослідження Любеча (131,6 тис. грн.); археологічні розвідки на території болота «Великий Замглай» (83,1 тис. грн.); археологічні розвідки в мікрореєоні басейну р. Снову в межах Городнянської міської територіальної громади, Великодирчинської сільської ради Чернігівського району та Сновської міської територіальної громади Корюківського району (342,9 тис. грн.); охоронно-рятивні археологічні дослідження на території поселення «Мис» (239,0 тис. грн.), обстеження та координування пам'яток з наземними ознаками (курганів) (707,8 тис. грн.).

2023 рік – архітектурно-археологічні дослідження в Чернігові (142,0 тис. грн.); археологічні дослідження роменських городищ поблизу с. Деснянське (142,0 тис. грн.); археологічні дослідження археологічного комплексу у с. Малий Листвен (142,0 тис. грн.); архітектурно-археологічні дослідження Новгород-Сіверського (142,0 тис. грн.); археологічні дослідження Виповзівського

археологічного комплексу (142,0 тис. грн.); археологічні дослідження Седнева (142,0 тис. грн.); архітектурно-археологічні дослідження Батурина (142,0 тис. грн.); археологічні дослідження Любеча (142,0 тис. грн.); археологічні розвідки на території болота «Великий Замглай» (86,6 тис. грн.); археологічні розвідки в мікрореєоні басейну р. Снову в межах Городнянської міської територіальної громади, Великодирчинської сільської ради Чернігівського району та Сновської міської територіальної громади Корюківського району (346,4 тис. грн.); охоронно-рятівні археологічні дослідження на території поселення «Мис» (242,5 тис. грн.), обстеження та координування пам'яток з наземними ознаками (курганів) (735,3 тис. грн.).

II етап

2024 рік – архітектурно-археологічні дослідження в Чернігові (149,0 тис. грн.); археологічні дослідження роменських городищ поблизу с. Деснянське (149,0 тис. грн.); археологічні дослідження археологічного комплексу у с. Малий Листвен (149,0 тис. грн.); архітектурно-археологічні дослідження Новгород-Сіверського (149,0 тис. грн.); археологічні дослідження Виповзівського археологічного комплексу (149,0 тис. грн.); археологічні дослідження Седнева (149,0 тис. грн.); архітектурно-археологічні дослідження Батурина (149,0 тис. грн.); археологічні дослідження Любеча (149,0 тис. грн.); археологічні розвідки на території болота «Великий Замглай» (90,1 тис. грн.); археологічні розвідки в мікрореєоні басейну р. Снову в межах Городнянської міської територіальної громади, Великодирчинської сільської ради Чернігівського району та Сновської міської територіальної громади Корюківського району (349,8 тис. грн.); охоронно-рятівні археологічні дослідження на території поселення «Мис» (245,9 тис. грн.), обстеження та координування пам'яток з наземними ознаками (курганів) (741,9 тис. грн.).

2025 рік – архітектурно-археологічні дослідження в Чернігові (164,5 тис. грн.); археологічні дослідження роменських городищ поблизу с. Деснянське (164,5 тис. грн.); археологічні дослідження археологічного комплексу у с. Малий Листвен (164,5 тис. грн.); архітектурно-археологічні дослідження Новгород-Сіверського (164,5 тис. грн.); археологічні дослідження Виповзівського археологічного комплексу (164,5 тис. грн.); археологічні дослідження Седнева (164,5 тис. грн.); архітектурно-археологічні дослідження Батурина (164,5 тис. грн.); археологічні дослідження Любеча (164,5 тис. грн.); археологічні розвідки на території болота «Великий Замглай» (93,5 тис. грн.); археологічні розвідки в мікрореєоні басейну р. Снову в межах Городнянської міської територіальної громади, Великодирчинської сільської ради Чернігівського району та Сновської міської територіальної громади Корюківського району (353,3 тис. грн.); охоронно-рятівні археологічні дослідження на території поселення «Мис» (249,4 тис. грн.), обстеження та координування пам'яток з наземними ознаками (курганів) (748,5 тис. грн.).

Ресурсне забезпечення обласної цільової Програми проведення археологічних досліджень у Чернігівській області на 2021 – 2025 роки наведено

у додатку 1.

5. НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ, ЗАХОДИ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІ ПОКАЗНИКИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Програмою визначаються основні напрямки:

1. Наукові археологічні дослідження, які передбачають:
 - дослідження, презентацію та популяризацію пам'яток археологічної спадщини, перспективних для наукового вивчення та відтворення подій пов'язаних з перебігом державотворчих процесів на території сучасної Чернігівської області;
 - архітектурно-археологічне вивчення традиційної забудови стародавніх міст та поселень, з ціллю її збереження та використання в туристичній, музейній, краєзнавчій та просвітницькій роботі;
 - збирання даних для археологічної карти найбільш визначних історичних міст та місцевостей регіону, що стане підставою для подальшої розробки науково-проектної документації та здійснення пам'яткоохоронної роботи.

2. Охоронно-рятивні археологічні дослідження, які передбачають:
 - інвентаризацію відомих пам'яток;
 - впорядкування облікової та землевпорядної документації;
 - визначення меж території пам'яток;
 - проведення охоронно-рятивних робіт на пам'ятках, яким загрожує знищення в ході земляних робіт або від дії природних факторів.

3. Визначення меж території пам'яток з наземними ознаками (курганів), які передбачають:
 - інвентаризацію відомих курганів;
 - обстеження території та координування об'єктів з наземними ознаками;
 - впорядкування облікової документації;
 - визначення меж території пам'яток;

Результативні показники виконання заходів Програми наведені у додатку 3.

6. КООРДИНАЦІЯ ТА КОНТРОЛЬ ЗА ХОДОМ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Виконання Програми здійснюється шляхом реалізації заходів виконавцями, зазначеними у цій Програмі.

Відповідальним виконавцем Програми визначено Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації.

Координація та поточний контроль виконання Програми здійснюється Департаментом культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації.

Учасники Програми, які отримують кошти з обласного бюджету на виконання напрямків діяльності та заходів, щокварталу до 10 числа місяця, що настає за звітним періодом, надають відповідальному виконавцеві інформацію про хід реалізації заходів Програми.

Відповідальний виконавець Програми готує узагальнену інформацію про стан її виконання.

Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації щороку до 15 лютого подає Департаменту розвитку економіки та сільського господарства обласної державної адміністрації та Чернігівській обласній раді звіт про виконання Програми.

В.о. директора Департаменту культури і
туризму, національностей та релігій
облдержадміністрації

Людмила ЗАМАЙ

Додаток 1
до обласної цільової Програми проведення
археологічних досліджень у Чернігівській області
на 2021 – 2025 роки

**Ресурсне забезпечення обласної цільової Програми проведення археологічних
досліджень у Чернігівській області на 2021 – 2025 роки**

тис. грн

Обсяг коштів, які планується залучити на виконання Програми	Етапи виконання Програми					Усього витрат на виконання Програми
	I			II		
	2021	2022	2023	2024	2025	
Обсяг ресурсів всього, у тому числі:	780,0	2 425,5	2 546,8	2 619,7	2 760,7	11 132,7
обласний бюджет	780,0	2 425,5	2 546,8	2 619,7	2 760,7	11 132,7

**В.о.директора Департаменту культури і туризму, національностей та релігій
облдержадміністрації**

Людмила ЗАМАЙ

**Напрями діяльності та заходи обласної цільової Програми
проведення археологічних досліджень у Чернігівській області на 2021 – 2025 роки**

№ з/п	Назва напрямку діяльності (пріоритетні завдання)	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовні обсяги фінансування (вртість тис. грн), у тому числі:						Очікуваний результат (результативні показники наведені у окремому додатку №3 до програми)
						I етап			II етап		Разом	
						2021	2022	2023	2024	2025		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Проведення наукових археологічних досліджень (обстежень)		2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації	Обласний бюджет	780,0	1052,8	1136,0	1192,0	1316,0	5476,8	Отримання нової інформації про планувальну структуру, матеріальну культуру, архітектуру та побут населення. Отримання нової інформації про історію пам'ятки, колекцій артефактів. Розробка рекомендацій щодо консервації та музеєфікації об'єктів. Оновлення сучасних музейних експозицій. Уведення до наукового обігу отриманих матеріалів. Визначення меж пам'яток.
1.1.	Наукові архітектурно-археологічні дослідження стародавнього м. Чернігова	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації; Чернігівський обласний історичний музей імені В.В. Тарновського	Обласний бюджет	472,2	131,6	142,0	149,0	164,5	1059,3		
1.2.	Наукові архітектурно-археологічні дослідження стародавнього м. Новгород-Сіверського	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації; Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім»	Обласний бюджет	103,9	131,6	142,0	149,0	164,5	691,0		
1.3.	Наукові археологічні дослідження пам'яток кінця I – початку II тис. н. е. поблизу с. Деснянське	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації; Чернігівський обласний історичний музей імені В.В. Тарновського	Обласний бюджет	0,0	131,6	142,0	149,0	164,5	587,1	Отримання нової інформації про планувальну структуру, матеріальну культуру, архітектуру та побут населення. Отримання нової інформації про історію пам'ятки, колекцій артефактів. Розробка рекомендацій щодо консервації та музеєфікації об'єктів. Оновлення сучасних музейних експозицій. Уведення до наукового обігу отриманих матеріалів. Визначення меж пам'яток.	

№ з/п	Назва напрямку діяльності (пріоритетні завдання)	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовні обсяги фінансування (вртість тис. грн), у тому числі:					Очікуваний результат (результативні показники наведені у окремому додатку №3 до програми)	
						I етап			II етап			Разом
						2021	2022	2023	2024	2025		
1.4.		Наукові археологічні дослідження городищ, посадів та залишків курганного могильника літописного м. Листвена	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації; Чернігівський обласний історичний музей імені В.В. Тарновського	Обласний бюджет	0,0	131,6	142,0	149,0	164,5	587,1	
1.5.		Наукові археологічні дослідження Виповзівського археологічного комплексу	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації; Чернігівський обласний історичний музей імені В.В. Тарновського	Обласний бюджет	0,0	131,6	142,0	149,0	164,5	587,1	
1.6.		Наукові археологічні дослідження в смт Седнів	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації; Чернігівський обласний історичний музей імені В.В. Тарновського	Обласний бюджет	0,0	131,6	142,0	149,0	164,5	587,1	
1.7.		Наукові археологічні дослідження м. Батурина	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації; Чернігівський обласний історичний музей імені В.В. Тарновського	Обласний бюджет	103,9	131,6	142,0	149,0	164,5	691,0	
1.8.		Наукові археологічні дослідження в смт Любечі	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації; Історико-археологічний музейний комплекс «Древній Любеч»	Обласний бюджет	0,0	131,6	142,0	149,0	164,5	587,1	

№ з/п	Назва напрямку діяльності (пріоритетні завдання)	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовні обсяги фінансування (вртість тис. грн), у тому числі:						Очікуваний результат (результативні показники наведені у окремому додатку №3 до програми)
						I етап			II етап		Разом	
						2021	2022	2023	2024	2025		
1.9		Наукові археологічні обстеження ділянок на території національного історико - культурного заповідника "Качанівка" з шурфуванням	2021	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації, КЗ «Організаційно-методичний центр контролю та технічного нагляду закладів культури і туризму» ЧОР	Обласний бюджет	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	
2.	Проведення охоронно-рятівних археологічних досліджень		2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації	Обласний бюджет	0,0	665,0	675,5	685,8	696,2	2722,5	Визначення меж території пам'яток, проведення охоронно-рятівних робіт на пам'ятках, яким загрожує знищення в ході земляних робіт або під дією природних факторів.
2.1.	Археологічні розвідки на території болота «Великий Замглай»	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації, КЗ «Організаційно-методичний центр контролю та технічного нагляду закладів культури і туризму» ЧОР	Обласний бюджет	0	83,1	86,6	90,1	93,5	353,3		
2.2.	Археологічні розвідки в мікрореєоні басейну р. Снову в межах Городнянської міської територіальної громади, Великодирчинської сільської ради Чернігівського р-ну та Сновської міської територіальної громади Корюківського району	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації, КЗ «Організаційно-методичний центр контролю та технічного нагляду закладів культури і туризму» ЧОР	Обласний бюджет	0	342,9	346,4	349,8	353,3	1392,4		

№ з/п	Назва напрямку діяльності (пріоритетні завдання)	Перелік заходів Програми	Строк виконання заходу	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовні обсяги фінансування (вртість тис. грн), у тому числі:						Очікуваний результат (результативні показники наведені у окремому додатку №3 до програми)
						I етап			II етап		Разом	
						2021	2022	2023	2024	2025		
2.3.		Охоронно-рятивні археологічні дослідження на території поселення «Мис»	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації, КЗ «Організаційно-методичний центр контролю та технічного нагляду закладів культури і туризму» ЧОР	Обласний бюджет	0	239,0	242,5	245,9	249,4	976,8	
3.	Проведення пам'яткоохоронних робіт з визначення меж території пам'яток з наземними ознаками (курганів)		2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації	Обласний бюджет	0,0	707,7	735,3	741,9	748,5	2933,4	Визначення меж території пам'яток з наземними ознаками (курганів)
3.1.		Обстеження та координування курганів східної частини Придубського району	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації, КЗ «Організаційно-методичний центр контролю та технічного нагляду закладів культури і туризму» ЧОР	Обласний бюджет	0	636,5	649,8	656,4	663,0	2 605,7	
3.2.		Обстеження території навколо курганів	2021-2025	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації, КЗ «Організаційно-методичний центр контролю та технічного нагляду закладів культури і туризму» ЧОР	Обласний бюджет	0	71,2	85,5	85,5	85,5	327,7	
Разом за Програмою, у тому числі:						780,0	2425,5	2546,8	2619,7	2760,7	11132,7	
обласний бюджет						780,0	2425,5	2546,8	2619,7	2760,7	11132,7	

Результативні показники виконання напрямів діяльності та заходів з виконання обласної цільової Програми проведення археологічних досліджень у Чернігівській області на 2021 – 2025 роки

Назва напрямку діяльності (пріоритетні завдання)	Одиниця виміру	I етап		II етап		
		2021	2022	2023	2024	2025
1. Проведення наукових археологічних досліджень (обстежень)						
Показники затрат:						
Обсяг видатків обласного бюджету на проведення наукових археологічних досліджень пам'яток археології	тис. грн.	680,0	1 052,8	1 136,0	1 192,0	1 316,0
Обсяг видатків обласного бюджету на проведення наукового археологічного обстеження ділянок на території національного історико -культурного заповідника "Качанівка"	тис. грн.	100,0	-	-	-	-
Показники продукту:						
Кількість проведених наукових археологічних досліджень пам'яток археології	од.	3	8	8	8	8
Кількість проведених наукових археологічних обстежень ділянок	од.	1	-	-	-	-
Площа, на якій проведено наукові археологічні дослідження	м ²	197	304	328	344	380
Площа території національного історико -культурного заповідника "Качанівка", на якій проведено археологічні обстеження	га	3	-	-	-	-
Показники ефективності:						
Середні витрати на проведення 1 наукового археологічного дослідження	тис. грн.	226,7	131,6	142,0	149,0	164,5
Середня витрати 1 кв.м. науково археологічного дослідження	тис. грн.	3,452	3,463	3,463	3,465	3,463
Показники якості:						
Динаміка збільшення площі проведених наукових археологічних досліджень у поточному періоді до фактичних показників за попередній рік	%	2,55	54,3	7,9	4,9	10,5
2. Проведення охоронно-рятивних археологічних досліджень						
Показники затрат:						
Обсяг видатків обласного бюджету на проведення охоронно-рятивних археологічних досліджень	тис. грн.	-	665,0	675,5	685,8	696,2

Назва напрямку діяльності (пріоритетні завдання)	Одиниця виміру	I етап		II етап		
		2021	2022	2023	2024	2025
Показники продукту:						
Кількість проведених охоронно-рятивних археологічних досліджень	од.	-	3	3	3	3
Площа, на якій проведено охоронно-рятивні археологічні дослідження	м ²	-	192	195	198	201
Показники ефективності:						
Середні витрати на проведення 1 охоронно-рятивного археологічного дослідження	тис. грн.	-	221,7	225,2	228,6	232,1
Середні витрати 1 кв.м. охоронно-рятивного археологічного дослідження	тис. грн.	-	3,464	3,464	3,464	3,464
Показник якості:						
Динаміка збільшення площі проведених охоронно-рятивних археологічних досліджень у поточному періоді до фактичного показника за попередній рік	%	-	-	1,6	1,5	1,5
3. Проведення пам'яткоохоронних робіт з визначення меж території пам'яток з наземними ознаками (курганів)						
Показники затрат:						
Обсяг видатків обласного бюджету на проведення обстеження та координування курганів	тис. грн.	-	636,5	649,8	656,4	663,0
Обсяг видатків обласного бюджету на проведення обстеження території навколо курганів	тис. грн.	-	71,2	85,5	85,5	85,5
Показники продукту:						
Загальна кількість курганів східної частини Прилуцького району	од.	-	481	481	481	481
Кількість обстежених курганів	од.	-	96	98	99	100
Обстежена площа території навколо курганів	га	-	10	12	12	12
Показники ефективності:						
Середні витрати на проведення обстеження та координування 1 кургану	тис. грн.	-	6,630	6,631	6,630	6,630
Середні витрати на археологічне обстеження 1 га території навколо курганів	тис. грн.	-	7,120	7,125	7,125	7,125
Показники якості:						
Співвідношення кількості обстежених курганів у поточному році до загальної кількості курганів східної частини Прилуцького району	%	-	20,0	20,4	20,6	20,8

В.о.директора Департаменту культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації

Людмила ЗАМАЙ